

“APRENDRE A SER MUT”.
UNA MOSTRA DELS CONFLICTES LINGÜÍSTICS
DELS VALENCIANS EN L’ENTREMÉS
UNA CONFERÈNCIA (1927), DE PEPE ALBA
I LLUÍS JUAN ALCARAZ

ÒSCAR PÉREZ SILVESTRE

El teatre valencià del segle XIX i primera meitat del XX amaga entre una llista tan ingent d’obres una vera allau de perles que ens parlen dels conflictes lingüístics seculars arrossegats per la societat valenciana. Es tracta de fets, d’ideologies i actituds, d’estereotips i prejudicis que han marcat el passat i que continuen marcant l’actualitat, la correcció o perpetuació dels quals, ben possiblement, decidirà l’esdevenidor d’aquesta llengua de futur incert.¹

Aquest teatre, titlat sovint pels estudiosos de ser un gènere d’una qualitat literària intrínseca més aviat minsa i culpable del retard d’actualització de l’escena valenciana, a més d’intranscendent i innocu, pot ser llegit altrament si el que volem és extraure’n les maneres que han usat els seus autors per a reflectir els conflictes d’identitat contemporanis, entre els quals cal incloure els lingüístics.² Un dels casos paradigmàtics és Eduard Escalante, dramaturg autor d’una tirera d’obres que perfilen com eren alguns valencians –o com volien ser– en el darrer terç del XIX. La crítica, però, llevat d’algunes excepcions, només hi ha sabut veure un teatre d’entreteniment

¹ Entre la bibliografia més recent i interessant, cal esmentar per la metodologia impecable amb què treballa els estudis de Miquel Nicolás “La representació social de la llengua en el teatre d’Eduard Escalante”, dins *Escalante i el teatre del segle XIX (precedents i pervivència)*. IIFV-PAM. València-Barcelona, 1997; p. 249-276. I també “La representació del valencià en l’obra de Josep Bernat i Baldoví: el «melodrama» de la llengua”, dins *Bernat i Baldoví i el seu temps*. Publicacions de la Universitat de València, 2002; p. 237-250.

² En aquest sentit desmitificador, resulta ben il·lustradora l’extensa bibliografia de Josep Lluís Sirera.

sense més transcendència pel que fa a la denúncia i, consegüentment, al canvi de mentalitats i d'actituds socials. Com he dit en un altre lloc,

"aquest tipus d'espectacle no compta amb massa defensors entre els nostres investigadors, que massa vegades prefereixen passar plana amb explicacions tòpiques que, més que explicar el fenomen, amaguen una realitat tan àmplia i poc coneguda que fa por d'explorar. Una realitat polièdrica, variada, amb llums i ombres, amb qualitats i mediocritats, però al capdavant amb productes acceptats pel públic i que marcaren l'oci d'una època que no és la nostra. En aquests casos, és molt important que l'enfocament siga l'adequat, i encara serà millor com menys prejudicis haja de suportar".³

Per a la història social de la llengua, les formes de pensament sobre les llengües (*representació social*) són una combinació d'elaboracions cognitives (conscients, per tant) i emotives (inconscients) que cal reconstruir per disposar d'una interpretació més aproximada a les intencions de l'autor i al missatge d'un text. Així, doncs, cal partir de la hipòtesi que qualsevol text és deutor del seu temps i vehicula una determinada representació dels valors que té la llengua en un moment concret.

L'obra que presentem en aquest estudi és un entremés estrenat el 18 de desembre de 1927 al Teatre Modern de València per la companyia de Pepe Alba, i es tracta d'una peça breu composta per ell mateix i Lluís Juan Alcaraz. La particularitat que presenta el text és que hi apareix una sèrie variada de conflictes intralingüístics i extralingüístics que permeten analitzar –amb algunes limitacions, com veurem, imputables a l'arredoniment precari del text– alguns dels prejudicis que afavoreixen la fragmentació i la no-reconeixença interdialectal i la distribució diglòssica dels usos lingüístics, amb la subordinació sistemàtica del valencià al castellà. A més, tractaré d'esbossar l'ambigüitat que es detecta en la recepció de tals continguts en la nostra història recent, i veurem que *Una conferència* representa més del que aparentment diu.

Unes pinzellades sobre els autors

En primer lloc presentarem l'actor-autor Pepe Alba, nascut a Sagunt l'any 1885 i establert a València a partir de 1897. El jove aprenent d'un taller de decoració, activitat que realitzava per tal d'ajudar econòmicament la família, s'inicià en el teatre d'aficionats de la mà de la Penya Els Tranquils (més tard, Societat Els XX). Després d'una etapa de teatre i de sarsuela a Madrid (1909-1920), a partir de l'any 1925 capitaneja una companyia pròpia de comèdies valencianes. En els períodes 1925-1929, 1933-1937 i 1946-1951 –els de dedicació quasi exclusiva al teatre valencià– en va estrenar més de 215 peces, i la seua companyia fou una de les més conegudes arreu del País Valencià.⁴

³ Òscar Pérez Silvestre (2005): "Pepe Alba (1885-1951): dies i obres d'un actor d'estrena". Actes del II Congrés sobre Patrimoni Cultural Valencià, *Braçal* 31-32, Sagunt (p. 235-258); p. 256.

⁴ Per a la trajectòria de Pepe Alba i la seua companyia de comèdies valencianes, podeu consultar el meu treball citat (2005).

Pepe Alba no destaca com a autor de teatre valencià, sinó com a primer actor i creador d'espectacles a partir de les obres que posa en escena. Tot i això, se li coneixen tres obres en què consta com a traductor o autor:⁵

1. *Pulmonia triple*, estrenada al Teatre de la Comèdia de València el 16 de desembre de 1926. En realitat és una traducció al valencià de l'obra *Pulmonía doble* de Ramón López Montenegro i Ramón Peña, publicada a Madrid en 1919.
2. *Una conferència*, estrenada com hem dit al Teatre Modern un any més tard, escrita en col·laboració amb Lluís Juan Alcaraz i publicada dins la col·lecció "Galeria d'Obres Valencianes" d'Arte y Letras.
3. *El ser honrat és negoci*, traducció d'una obra de Torres del Álamo i Jaime Herán, estrenada per l'octubre de 1946 a l'Alkàzar de València.

Pel que fa a Lluís Juan Alcaraz, disposem de ben poques informacions biogràfiques més enllà de la seua obra escrita, i podem situar la seua època més creativa per al teatre valencià entre els anys 1919-1928. Se li coneixen unes 17 peces originals en un acte i en prosa, i són:

- el joguet còmic *El terroriste* (estrenat al Teatre Principal de València el 13-5-1911, publicat aquell mateix any per Manuel Pau);
- el joguet *La banda de los Zapatos o El detective Ulls de Mussol* (estrenat al Salón Novedades de València el 14-6-1916 i publicat en 1918 dins *El Cuento del Dumenche*);
- *Conquistes de D. Juan* (estrenat al Novedades el 30-10-1916);
- el joguet *El gran casament* (estrenat el 15-11-1919 al Novedades, i publicat en 1920 dins la col·lecció de *Nostre Teatro*);
- el sainet *Per tres pessetes, dos mil duros!* (estrenat en 1918 imprés dins "La Comèdia Llevantina" de La Gutemberg en 1919);
- els joguets *Un lio en la Central* i *La placeta de la concòrdia* (publicats tots dos en 1920 dins *Nostre Teatro*);
- la comedieta *Al burgués* (publicada en 1921 també en *Nostre Teatro*);
- la comèdia *Els dos germans* (estrenada al Novedades el 18-11-1921 i publicada en *Nostre Teatro* el 1922);
- el joguet còmic *Fenòmenos* (estrenat al Novedades el 22-4-1922 i publicat dins la col·lecció "Teatro Valensià" en 1926);
- la comèdia dramàtica *La millor parella* (estrenada al Novedades el 9-5-1928 i publicada dins "Teatro Valensià" en 1928), i
- *Gent de carreró* (estrenat al Regional el 9-5-1926, amb música de Mariano Baró Bori).

La resta d'obres que escrigué foren estrenades per la companyia de Pepe Alba entre els anys 1925-1928 al Teatre Modern. Eren aquestes:

⁵ Altres casos d'actor-autor contemporanis, ben coneguts en l'escena valenciana, són: Pepe Àngels, Vicent Broseta, Francesc Comes, Manolo Taberner, Manuel Haro, Hipòlit Negre, Antoni Viroque, Pepe Beüt, Juli Espí o Abelard Merlo. Els tres últims treballaren algunes temporades en la companyia de Pepe Alba.

Data d'estrena	Títol	Data de publicació i col·lecció
20-11-1925	<i>Sang redentora</i> ⁶ (comèdia en 1 acte)	1926. Col·l. "Teatro Valensiá"
14-10-1926	<i>El ball del ram (La toia)</i> (sainet en 1 acte)	1927. Col·l. "Teatro Valensiá"
Febrer de 1927	<i>Aixina és el voler</i>	?
29-11-1927	<i>Un home casat</i> (sainet en 1 acte)	1928. Col·l. "Teatro Valensiá"
21-9-1928	<i>Cors de fang</i> (comèdia en 1 acte)	1928. Col·l. "Galeria d'Obres Valencianes"

El 18 d'abril de 1925, data inaugural de la temporada teatral de primavera, Pepe Alba debutava a València amb la primera companyia oficial d'actors valencians que actuaria regularment al Teatre Modern, inaugurat aquell any com a cinema al carrer de Rojas Clemente, però que a partir d'aquest moment es dedicaria de manera constant al teatre en la llengua del país.⁷ Aquesta decisió, el seu talent i el treball constant per actualitzar el repertori el convertiren en un dels actors més ben considerats i millor pagats d'aquell quinquenni final del període primoriverista, fama que mai no l'abandonà a pesar de les pauses voluntàries en el gènere (1929-1933) o bé forçades per la guerra i la postguerra (1937-1946).

En el lapse comprés entre els anys 1925-1929 –el de màxima dedicació al teatre valencià, amb 155 estrenes–, la seua companyia ocupa els escenaris del Modern i del Teatre de la Comèdia (1926-1927), a banda de les gires per tot el país. És en aquest context que s'emmarca l'estrena d'*Una conferència*, dins un ritme frenètic de renovació constant del repertori. De la consulta de les cartelleres publicades per *Las Provincias*, *La Correspondencia de Valencia* i *El Mercantil Valenciano* es dedueix que aquesta peça es va representar huit vegades entre els dies 18 i el 27 de desembre de 1927, amb la distribució següent: 18 de desembre (2 representacions), 19 de desembre (2 representacions), 20 de desembre (1 representació), 23 de desembre (1 representació), 26 de desembre (1 representació) i 27 de desembre (1 representació). Després de l'estrena de l'obra *Les xiques de barrio* (5-1-1928), reapareix el 19 de gener de 1928.

Posteriorment, hem pogut rastrejar que aquest entremés es tornà a posar en escena el 12 de febrer de 1929 al Modern, a càrrec del mateix Pepe Alba, i al Russafa el 23 de maig d'aquell any, dirigida també per ell. La següent convocatòria ens mena a Gandia l'any 1934, on el representava el grup d'aficionats de Paco López. Durant el 1937, Pepe Alba el porta al Teatre Libertad (abans Princesa) pel mes de maig, i a l'escenari de la Unió Tabaquera d'Alacant el muntava la companyia d'Agustí Segura el 5 de desembre.

Les representacions següents són ja a partir de 1946, any en què es reprén de forma regular l'ús del valencià en el teatre nostrat, amb aquesta distribució incompleta:

⁶ De les obres esmentades, només va entrar en el repertori de la companyia d'Alba la primera peça, *Sang redentora*, presentada també al Teatre Ideal d'Alacant en la gira que la companyia realitzà entre el gener i l'abril de 1926. Lloret i Esquerdo, J. (1999): *Cent anys de teatre valencià a Alacant (1854-1962)*, Alacant, ICJGA; p. 386-389.

⁷ El Teatre Modern va obrir en 1925 i tancà el 16-6-1929. Fou enderrocat per motiu d'un esbriament viari. L'empresari que se'n féu càrrec era Ricardo Camilleri.

Data	Local	Ciutat	Companyia
4-8-1946	Teatre Principal	Alacant	Paco Hernández
del 22-10 a l'1-11-1946	Alkazar	València	Pepe Alba
20-6-1947	Iris-Park	Alacant	Paco Hernández
30-5-1948	Teatre Principal	Alacant	Pepe Alba
28-8-1949	Teatre Principal	Alacant	Paco Hernández
1952	Local d'Acció Catòlica	Rafelcofer	Grup d'aficionats de Bellreguard
16-7-1957	Teatre Principal	Alacant	Paco Hernández
23-8-1957	Teatre Principal	Alacant	Paco Hernández
7-11-1959	Cirujeda	Alacant	Paco Hernández
2002		SARC	Cuadro Artístic
		(Dip. València)	de Vilamarxant (sic)

Com podem observar, l'entremés *Una conferència* s'ha representat en moments diversos en circumstàncies socials, polítiques i lingüístiques diferents. No és, per tant, el mateix marc l'any de l'estrena (1927) en plena dictadura de Primo de Rivera, que l'any 1934 (II República), o els anys de la dictadura franquista o el temps actual. Si ens fixem, el text només s'ajusta perfectament al temps i a les circumstàncies de l'estrena, quan té lloc l'expansió del telèfon promoguda pel govern primoriverista. Per a la resta de representacions, però, hi ha elements escenogràfics que no s'ajusten a la contemporaneïtat. Això, al meu parer, crearia en el receptor una perplexitat si hi mancava l'actualització necessària. L'obra, però, manté la frescor quant al missatge potencial que conté: la persistència en la repressió i la interdicció d'una cultura i una llengua diferents de l'oficial de l'Estat, els parlants de la qual viuen una situació de diglòssia com més va més accentuada. Cal, doncs, veure aquest missatge en l'obra i tractar d'escatir quina podia ser-ne la recepció plausible en els auditoris diversos.

Pel que toca a l'estrena i primeres representacions, no he pogut trobar cap crònica –ni tan sols complaent⁸ en cap diari ni publicació periòdica de l'època. Sí que n'hi ha, però, de la resta d'obres estrenades per Pepe Alba en les setmanes anteriors i posteriors. No gose d'atribuir aquest silenci a cap causa concreta, però cal deixar-ne constància. *Una conferència* no és, certament, una peça còmoda per a l'espectador actual: té tal concentració de conflictes identitaris –lingüístics i culturals– que pot generar reaccions ben diverses en la concurrència.

L'any 2004 vaig fer l'experiment amb un grup d'alumnes adults. En la classe hi havia graus diferents de consciència lingüística, i això em permeté de polsar com afectaven la seua sensibilitat els missatges que aboca aquesta obra còmica. Gabriel Garcia Frasset, seguint les teories sobre l'humor de H. Bergson i S. Freud, parla de "la rialla tràgica" per a explicar la reacció més habitual en l'auditori del gènere saine-tesc.⁹ Això, però, ho veurem un poc més endavant.

⁸ Pel que fa a la complaença malaltissa de la crítica literària del moment, i en concret la teatral, Carles Salvador escrivia en el número 87 de la publicació *Teatro Valensiá* (6 de gener de 1928): "Al teatre valencià li està fent falta una crítica ben tancada. És menester que la gazetilla se transforme en estudi crític i que les obres estrenades reben, cadascuna, la seua justa colocació dins el marc del teatre vernacular (...) La crítica, si continua inhibintse, ajudarà, amb el seu voluntari silenci, a la continuació de l'enllotament de l'escena valenciana".

⁹ Gabriel Garcia Frasset (1992): "Teatre valencià i realitat quotidiana a propòsit de les epidèmies (1833-1936)". *Miscel·lània Joan Fuster*, vol. V. PAM, Barcelona; p. 171-217.

Una caracterització dels personatges

L'obra està construïda a partir de les interaccions de quatre personatges, tres dels quals són catalanoparlants. D'aquests tres, els dos hòmens (Joanet i l'Alguatzil) són oriünds d'un "poble de la muntanya del regne de València, on acaba d'inaugurar-se una central telefònica", i Pauleta és una criada mallorquina que fa de serventa en la casa d'una fabricant de capells. L'altre, el Telefonista, és foraster i castellanoparlant.

Vegem ara quins trets caracteritzen cada personatge:

Joanet

Segons les indicacions inicials i les acotacions, és un llaurador bastot de 35 anys, un burleta que trau de polleguera el Telefonista foraster. Entén el castellà quasi perfectament, però té moltes dificultats per a construir-hi les frases. La submissió constant que li exigeix el Telefonista farà que traga de si tots els recursos lingüístics possibles per a expressar-se en castellà.

Alguatzil

No hi apareix cap nota caracteritzadora. Com a funcionari d'una administració local castellanitzada en els usos escrits, coneix bé el castellà, tot i que el parla amb algunes limitacions. Reconeix que saber parlar l'altra llengua és un signe d'estatus superior i que dóna possibilitats d'eixir d'un poble de mala mort, i per això practica la submissió lingüística sistemàtica quan coneix el Telefonista.

Aquesta deducció queda palesa en el primer diàleg amb el foraster, qui li demana que li busque un xicot del poble per a ajudant que siga eixerit, que sàpia llegir i escriure correctament, que siga net, que conega tots els carrers, que sàpia anar en bicicleta i, sobretot, que parle bé el castellà. Davant d'aquestes exigències, inassumibles per cap dels nombrosos fills de l'Alguatzil, diu ell:

ALGUATZIL

El qu'está de broma es ustet. ¡Si yo tuviera un hijo así!,
¿estaría yo d'aguasil en este pueblo?

Pauleta

És una jove criada mallorquina que entén el castellà i és catalanoparlant assertiva. En cap moment diu una paraula en castellà, a pesar de ser insultada per tots tres, i manté el seu mallorquí nadiu, que els autors redueixen a l'estereotip. És un model de fidelitat lingüística assertiva, que per això mateix és injuriada.

El Telefonista

Segons la caracterització, és un jove foraster de 25 anys, *atildat*, que ha acceptat de mala gana el càrrec de cap de la central telefònica d'un poble menut "sin distracciones, sin elementos y obligado a alternar con los palurdos que hablan una jerga que el diablo que los entienda...". La seua hostilitat envers el grup autòcton es manifesta sobretot en el menyspreu a la cultura dels altres i exigeix en tot moment

l'ús exclusiu del castellà als usuaris de la central, bé per imposició discrecional o al·legant que el govern, falsament, ho havia manat.¹⁰

La representació social de les llengües en l'obra

Hem dit que hi ha dos grups de personatges si considerem la llengua que parlen: els catalanoparlants i el castellanoparlant.¹¹ El conflicte que podria sorgir, per tant, amb un funcionari que imposa l'ús del castellà és d'índole interlingüística entre un parlant d'un idioma oficial i altres tres d'un idioma no oficial que, a més, cal reprimir en benefici de *la lengua nacional*. En *Una conferència*, però, apareixen tres codis vistos com a diferents: el castellà, el valencià i el mallorquí, i les befes, des del punt de vista *predominant* –numèricament parlant– dels dos valencians, no són idèntiques respecte del castellà com de la mallorquina. Vegem-ne alguns exemples.

En una primera lectura, podria semblar que només hi ha un foraster, el foraster per antonomàsia: el qui parla castellà, qui a més de tindre la barra d'exercir el poder repressor que li atorga la *superioritat* de la seua cultura oficial, amb un estat al darrere que actua igualment, es permet de qualificar el grup humà que l'acull de *pueblucho*, els habitants del qual són *palurdos* i *cerrados*. Evidentment, la llengua que parlen no passarà de ser un *modo de ladrar* i una *jerga que el diablo que los entienda*, germana del rus. Des de la seua primera intervenció, en monòleg, aquest personatge és percebut com a antipàtic, i no per la llengua que empra, sinó pels prejudicis que perboca i per les actituds que practica:

A l'alçar-se el teló, el TELEFONISTA es passejarà nerviós per l'escena.

TELEFONISTA ¡Maldita sea mi suerte! Pero qué delito, qué crimen habré yo cometido para venir a vegetar a este pueblucho; ¡bonita vida se me espera! Sin distracciones, sin elementos y obligado a alternar con los palurdos que hablan una jerga que el diablo que los entienda, porque lo que es yo, ni jota puedo pillarles...

Al llarg de l'acció, descobrirem que el funcionari abusa de la seua autoritat amb una finalitat més pragmàtica: si és capaç de dispensar un tracte hostil als poblellans,

¹⁰ És ben sabut que el règim de Primo de Rivera va reprimir les manifestacions públiques de la llengua, i que cinc dies després del colp d'Estat començà a dictar disposicions contra l'ús del català en l'esfera social (administració, ensenyament...). La prohibició de parlar qualsevol altra llengua diferent del castellà en les comunicacions telefòniques i telegràfiques provenia de 1896, imposada per la Direcció General de Correos y Telégrafos estatal. En 1904, el Consell de Ministres de Maura autoritzava l'ús del català per a les comunicacions privades. Francesc Ferrer i Gironès (1985): *La persecució política de la llengua catalana*. Ed. 62, Barcelona; p. 78-79 i 103-105. No hi ha constància, per tant, de cap ordre expressa del Directori Militar en aquest assumpte, més enllà de les llibertats que es volgueren prendre els funcionaris, com sembla que és el cas que ens ocupa.

¹¹ Josep Lluís Sirera (1997) ha estudiat magistralment com el teatre escalantí reflecteix les relacions entre els valencians i els forasters, extrapolables a la resta del teatre valencià que tracta aquest tòpic tan rendible i operatiu. Vegeu "Valencians i forasters: un enfrontament bàsic dins l'obra d'Escalante". *Escalante i el teatre del segle XIX (precedents i pervivència)*. IIFV-PAM. València-Barcelona; p. 375-398.

potser serà destinat a una altra central de més categoria. I opta sistemàticament per vilipendiar una manera de parlar que li resulta estranya, per diferent i desconeguda, i inferior a la seua pròpia:

TELEFONISTA ¡Pobre hombre! La verdad es que él no tiene la culpa de lo que me pasa, ¡pero no hay más remedio: es el camino para poder salir de aquí!

I fins i tot els denigra quan, sotmetent-se a les seues imposicions, no són capaços de parlar un castellà acurat:

TELEFONISTA ¿Qué le pasa?
 JOANET ¿Cuánto tiempo dise que me queda?
 TELEFONISTA Veinte minutos.
 JOANET ¡Vente menutos!
 TELEFONISTA ¡"Mi" ..., "mi", no "me"!...
 JOANET Com?
 TELEFONISTA ¿Mi-nu-tos!
 JOANET Mi quiere ustet desir a dónde se puede... (*Parlant-li a l'orelleta.*)

Tot i que més forçat, per la naturalesa de l'acudit, també trobem aquest diàleg:

JOANET Si no estoy herrao, sabe, creyo que ha querido desir que torna.
 TELEFONISTA ¿Cómo? ¿Qué?
 JOANET (*Xillant-li molt*): ¡Que huelve!
 TELEFONISTA ¡Qué bárbaro! ¡Habló usted muy bien al decir que está herrao... con h!
 JOANET Yo estaré herrao con h, pero usted está con clavos.
 TELEFONISTA ¡Vaya usted a paseo!

Els oriünds, lluny de contestar aquesta conducta, es limitaran a acceptar l'ordre establert, s'hi resignaran i tractaran d'assolir l'objectiu que els porta a la central: Joanet vol parlar per telèfon amb el seu cosí Ximo, un corredor de fruites que es troba a València, i l'Alguatzil pretindrà en primer lloc buscar-li un ajudant –si pot ser, de la família– i més tard donar-li un ofici de l'alcalde. Tot i els intents de comunicar-se amb el forà, la llengua del qual coneixen prou bé, el Telefonista no farà massa esforços per entendre'ls i s'aixoplugarà en els drets ficticis que li atorga l'oficialitat vigent. La incapacitat, o millor, l'actitud de tossuderia del foraster de no voler entendre ni sentir l'altra llengua quedarà reservada al judici del públic, amb qui els personatges –incapaços al seu torn de rebel·lar-s'hi– buscaran la complicitat davant aquesta situació de menyspreu evident i tolerat.

TELEFONISTA Que usted lo pase bien; ahí tiene el aparato, apáñese como pueda, y le advierto que tiene que contestar en castellano.

- JOANET ¿En castellano? P'a què, hombre! Si ell parla el valenciano mecor que yo!
- TELEFONISTA No importa. El Gobierno así lo ha dispuesto, pues de lo contrario le cortarán la comunicación.
- (...)
- JOANET (A l'aparato): -És el tio parlaor que m'anterrumpe.
- TELEFONISTA ¡Esas noticias están prohibidas!
- JOANET Xa, pues saps lo que te dic? Que jo parle com me dóna la gana!
- TELEFONISTA ¡Pues yo le corto la conferencia!
- JOANET Aixina és que, perquè uno no sepia el castellano, no tiene drecho a hablar?

Com ha fet veure Miquel Nicolás (1997: 273), “sota l'aparença d'un triomf de la llibertat individual i de la continuïtat del grup s'amaga la incapacitat de superar les barreres socials i l'estigmatització de la llengua, tolerada i relegada a l'àmbit subaltern”. No hi falten tampoc, com és habitual, les idealitzacions compensatòries, una altra estratègia que mostra l'existència d'uns comportaments lingüístics submisos:

- TELEFONISTA Bueno, esto es imposible; ¡señores, qué lío! ¡Aquí no nos entenderemos nunca!
- JOANET Veges tu, per què no parlaran el valencià en tots los puestos, tan bonico que és! I aixina s'entendriem divinament tot lo món.
- TELEFONISTA Usted, cállese y aprenda a hablar.
- JOANET Si me calle aprenderé a ser mut, no a hablar.

He deixat apuntat adés que un altre blanc de les burles és Pauleta, d'origen mallorquí, que al capdavant resulta el personatge més escarnit de tots. L'exageració i l'estereotipació que practiquen els autors la fan especialment sensible a rebre totes les mofes, tant dels valencianoparlants com del castellanoparlant, que l'anomenen *rusa*, *franjuta* i *índia*. Mentre que a Joanet i a l'Alguatzil no els importa massa que els xafen la llengua i se sotmeten a la voluntat del funcionari, Pauleta no admet la degradació de la seua cultura i qualifica reiteradament els vituperadors de ser uns *ases*.

- PAULETA Bon dia tingui, s'al·lot!
- TELEFONISTA ¡Otra te pego! ¿Qué me ha dicho?
- PAULETA Ja hi som! Idò!
- TELEFONISTA Esta me faltaba, no quiero valenciano y se me presenta una rusa (...)

I en unes altres escenes:

- JOANET Ei!... Si m'hase caso a mí, vorà qué pronto nos ponemos d'acuerdo. Eh, carxofeta tendra?
- PAULETA I ara!... A on me ve aquet ase? Idò!
- JOANET Telifonero!... Què m'ha dit esta franjuta!
- TELEFONISTA ¡Yo qué sé, ni lo que habla ella ni lo que habla usted! (De la ràbia que té, pega punyà a la taula i tira la gorra, que ve a

	<i>caure als peus de Pauleta, i dirigint-se a esta li diu):</i> Usted perdone.
PAULETA	(<i>Donant-li-la.</i>) Prengui sa beca, sinyó.
JOANET	Damunt que li demana perdó, li diu vaca. Nyas!
TELEFONISTA	¿Pero qué lengua es ésta?
JOANET	De drapos.
PAULETA	Miri, faci'm ses favó; jo hi sóc sa minyona de casa sa Rosa de sa costera que hi fa ses capells, sap?
JOANET	Ai, la Mare de Déu! Xe, que llàstima de xicota! (<i>Al Telefonista.</i>) Això és que debe tener el frenillo gordo, sap?
PAULETA	I ara!...
JOANET	Ara diu que li ha eixit el frenillo!
TELEFONISTA	¡A mí me da hoy el cólera!
(...)	
PAULETA	Faci'm es favó de hi passà sa parte de tropell... Hi sap?
ALGUATZIL	Xe..., eixa índia a la cola!... Au!

El conflicte, en aquestes situacions descrites, ha deixat de ser entre dos codis diferents (el castellà i el valencià) i se centra en la no-reconeixença entre parlants de la mateixa llengua, si bé de blocs dialectals diferents. L'escarni esdevé encara més cruel en aquest cas, ja que s'hi acumulen els atacs del foraster i els dels vilatans, que acaben comportant-se de la mateixa manera com han tolerat que els tractara el funcionari.¹² Una vegada més, entra en escena el prejudici en forma d'hostilitat oberta respecte d'allò que es percep com a *diferent*. No hi ha, per tant, una consciència clara per part dels valencians de ser privats de res important, ja que la llengua A (el castellà) és per a ells un símbol indiscutible de cultura superior que vehicula la modernitat –simbolitzada pel telèfon– i que pot suplir sense massa traumes la llengua B (el valencià) en els usos públics i oficials. No s'hi qüestiona, doncs, la legitimitat dels poders establits ni, per això, les conductes orientades a menysprear i relegar la llengua del país a l'àmbit de la comunicació més privada i casolana.

L'ambigüitat de l'humor

Quina era, al capdavant, la intenció dels autors en aquesta peça teatral? Per a Josep Lluís Sirera (1997: 378) –referint-se al teatre valencià escalantí, però extensible

¹² "Des d'un punt de vista psicològic, podríem dir que l'agressió (burla) que fa Joanet de Pauleta correspon a un fenomen ('agressió desplaçada') que s'observa en els animals que viuen en grups. Quan un animal dominant n'ataca un altre de més subordinat, aquest sol fer el mateix amb algun altre de rang inferior al d'ell. Està comprovat que els que fan això experimenten menys conseqüències aversives (tenen nivells més baixos de glucocorticoides en sang) que els que s'empassen l'agressió sense derivar-la. Així, Joanet podria experimentar una mena d'alleujament pel fet de carregar contra una altra persona, aliant-se així, momentàniament, amb el castellà, que és una figura de poder". Dec aquest comentari especialitzat al professor Ferran Suay i Lerma, de la Facultat de Psicologia de la Universitat de València, al qual vull regregrar les seues orientacions.

al meu parer a la resta del gènere sainetesc que l'emula-, "l'autor no fa sinó reflectir un estat de coses social, sense que signifiqui això forçosament una presa de posició". Tot plegat, és difícil saber si Pepe Alba i Lluís Juan Alcaraz pretenien tan sols fer riure la concurrència –finalitat principal d'un teatre que triomfa perquè és això el que busca el públic que hi assisteix–, o bé volien presentar la radiografia inequívoca i indiscutible de la *inferioritat* de la llengua i dels costums nostrats.

El germen de denúncia,¹³ esquifit a tot estirar, és anorreat per un ambient abassegador que anul·la qualsevol perspectiva possible de viure íntegrament i digna en la llengua del país. A aquest drama cal afegir encara l'altre que he plantejat: la asimetria en la comprensió interdialectal –a causa dels prejudicis que vehiculen la no-acceptació social d'altres variants, més que no d'un problema greu d'intercomprensió real–, que ens parla de la difuminació de la cohesió cultural entre els habitants de la comunitat catalanòfona. En paraules de Gabriel Bibiloni, "la fragmentació lingüística és un reflex de la fragmentació social", que en el text que analitzem es tradueix en una separació buscada per mitjà de l'exageració d'uns trets dialectals estereotipats del parlar mallorquí i amb una escassa riquesa variacional per la repetició incessant d'unes poques expressions que els autors creuen que són *genuïnes*, no exemptes d'errors, però.

Al cap i a la fi, Pauleta és l'única que respecta en tot moment els seus interlocutors, malgrat ser la víctima suprema de les burles, però aqueixa és una lliçó emmascarada per la comicitat que impera en l'obra. Aquesta és l'ambigüitat del teatre còmic, la "rialla tràgica" que ens parla dels conflictes d'identitat i socials sense una moral final que trasbalse, o almenys somoga, les consciències subjugades. Com deixà escrit Eduard Martínez Sabater (1919), el sainet és per al públic "un teatre democràtic que pinta ses costums i no li fa pensar, sinó riure".¹⁴

Van saber veure totes aquestes conseqüències els diversos públics que presenciaren l'espectacle? És ben possible que no. Tot al més, podríem parlar d'un abús de la compensació consoladora –o idealització compensatòria, concepte que hem fet servir més amunt– que no arriba a la força de la denúncia, ni tan sols a la queixa més

¹³ Podríem veure alguns conats de queixa en aquestes intervencions de Joanet, que curiosament es produeixen a la fi de dues escenes i no obtenen cap resposta del Telefonista:

JOANET	Xa, pues saps lo que te dic? Que jo parle com me dóna la gana!
TELEFONISTA	¡Pues yo le corto la conferencia!
JOANET	Aixina és que, perquè uno no sepia el castellano, no tiene derecho a hablar?
(...)	
TELEFONISTA	¡Fuera, fuera todo el mundo o empiezo a tiros!
JOANET	¿A tiros? Ara voràs! (<i>Joanet comença a estirons en l'aparato, hasta que arrancant-lo de la paret, se'l fica baix lo braç i inicia el mutis en los fils a arrastrons. Tots xillen.</i>)
ALGUATZIL	Xe!...
TELEFONISTA	¡Qué ha hecho usted!
PAULETA	I ara!
JOANET	Ara, ara és quan s'aclarirem!
ALGUATZIL	Xe, que vas a presili!
JOANET	Ca... home! A on vaig és a ma casa, a vore si des d'allí puc acabar la conferència!... i en valencià! (<i>Tots xillen alhora.</i>)

¹⁴ Cite per Gabriel Garcia Frasset (1992): "Teatre valencià...", p. 215.

o menys decidida en defensa de la identitat reprimida. Rafael Ll. Ninyoles va tractar extensament i lúcida aquest concepte des del punt de vista sociolingüístic.¹⁵ Segons ell, les pautes lingüístiques que propicien els àmbits de poder poden ser invertides per aquestes mateixes instàncies per tal de crear un esquema de percepcions divers al real, però "purament fictici i idealitzador".¹⁶ I és en aquest joc de recerca d'una conciliació o reequilibri del sistema –fictícia, no ho oblidem– que també trobem les ambivalències i les paradoxes que apuntàvem per a l'essència del teatre còmic. De forma puntual, i només de forma puntual, la realitat semblarà ser diferent, i "la consideració hiperbòlica de les característiques del terme «inferior» [llegiu ací llengua B (valencià)] suposa de tota manera l'adhesió pràctica al terme «superior» [a la llengua A (castellà)], però una condemna hipòcrita d'aquest".¹⁷

Així doncs, el teatre còmic –com altres mecanismes de persuasió– es converteix en una plataforma per a la difusió d'aquestes pautes idealitzadores, fantàstiques, irreal, gràcies a la càrrega d'ambigüitat que porta intrínseca, tret que el converteix en un espectacle de pura evasió. Ricard Blasco (1979: 133), que pareix que esperava de Pepe Alba una afeció ferma a l'ús de la llengua en l'art de Talia, es mostra un tant decebut davant el canvi lingüístic que practicà l'actor a partir de 1937. Diu: "la defeció lingüística d'Alba fou severament judicada quan es presentà a Castelló: «Tras larga ausencia [...] ha vuelto al Teatro Municipal el notable y popular comediante Pepe Alba, pero no como antes, con un repertorio valenciano, sino al frente de una 'Compañía de comedias castellanas'. Lo sentimos, porque, sinceramente, Pepe Alba no está en su propio elemento, en el que su personalidad artística adquiere forma y relieve absolutos»".¹⁸

Jo vaig proposar de reenfocar aquest judici a la vista de la seua trajectòria artística global en els termes següents:

"Alguns autors –amb una visió més o menys esbiaixada– han parlat de la defeció lingüística d'Alba i d'altres actors-directors, per exemple amb l'adveniment de la Guerra Civil i la dictadura. Nosaltres hem vist que l'actor opta quan pot per aquell gènere que li puga assegurar una fama i uns guanys més interessants, i que al darrere no hi ha cap interès de dignificació de la llengua i de la cultura pròpies, tot i que la premsa aboque comentaris que porten a interpretar-ho així. La llengua, siga el castellà o el valencià, és [per a Pepe Alba] només un mitjà en si mateix i no una finalitat".¹⁹

Contemplant des d'aquesta perspectiva, tot s'adiu millor a la interpretació que pretenem assajar. L'obra respon perfectament a la percepció majoritària de la societat del seu temps respecte de la llengua del país: una llengua al marge dels àmbits oficials –prescindible, de totes totes– però objecte identitari preciós per a practicar les idealitzacions, les apologies i la demagògia. Ben mirat, l'estratègia assimilacionista actual no difereix massa d'aquella: encara que el valencià és oficial

¹⁵ Rafael Ll. Ninyoles (1982): *Idioma i prejudici*. Editorial Moll, Palma.

¹⁶ *Op. cit.*, p. 70 i següents.

¹⁷ *Ibidem*, p. 74.

¹⁸ La cita prové de l'*Heraldo de Castellón* (31-1-1938).

¹⁹ *Op. cit.*, p. 249.

des de l'assoliment de l'autonomia, les instàncies de poder que gestionen els usos lingüístics no han estat capaces d'infondre normalitat a la llengua del país, fet que tan sols convida a abandonar un codi que és percebut com a problemàtic i, al capdavant, com a poc útil davant l'altre codi amb una vida normalíssima: el castellà.

Els administradors de les polítiques lingüístiques descobriren fa anys que resultaven caducs els procediments de prohibició explícita d'una llengua –com fa el Telefonista–, i que la persuasió dialèctica –verborreica de vegades a ca nostra– mitjançant mètodes emotius i irracionals optimitza els resultats del lingüicidi. Els projectes d'assimilació cultural, tot i que camuflats amb les millors gales i paraules, tenen la característica que són constants. I en això estem, malauradament.

Criteris d'edició

Per a l'edició del text d'*Una conferència* m'he basat en la primera i única edició coneguda, publicada per Arte y Letras de València dins la col·lecció "Galeria d'Obres Valencianes", amb el número 82 (16 pàgines).

Per tal de facilitar-ne la lectura, he regularitzat l'ortografia i la puntuació del text, i he respectat les incorreccions de morfosintaxi i de lèxic que hi apareixen, sense més indicacions tipogràfiques.²⁰ Pel que fa a les intervencions en castellà dels dos personatges valencians (Joanet i l'Alguatzil), he mantingut quasi fidelment la transcripció que en fan els autors, atès que si no ho feia desvirtuava el sentit de l'obra i eliminava informacions molt valuoses sobre el parlar castellà d'aquells valencians. De la mateixa manera, només he actualitzat mínimament les intervencions de Pauleta, per tal de marcar els trets estereotipats que pretenen fixar els autors per al parlar mallorquí.

²⁰ Vull agrair els consells de Vicent Penya, que han millorat notablement l'edició final del text.

UNA CONFERÈNCIA

Entremés valencià en prosa

Estrenat en el "Teatro Moderno" de València, el dia 18 de desembre de 1927.

DEDICATÒRIA:

Al bon amic Julio Espí "Joanet", ideal d'esta *conferència*, en un abraç.

Els autors

REPARTO

Personatges

Pauleta (una criadeta mallorquina)

Telefonista (senyoret atildat). 25 anys

Joanet (llaurador bastot). 35 anys

Alguatzil (uno de tants)

Actors

Josefina Mateo

Manuel Roig

Julio Espí

Tomás Tormo

L'acció en un poble de la muntanya del regne de València, on acaba d'inaugurar-se una central telefònica.

ACTE ÚNIC

Una casa de poble vulgareta. Porta al foro i a una a la dreta, en què està instal·lada la central telefònica; a la part de la dreta estarà la taula escriptori, i en l'esquerra, adossat a la paret, l'aparato telefònic, tenint baix el seu tablero o pupitre. L'aparato serà dels de forma de trompetilla adossada a la caixa i l'auricular es penjarà al costat; la caixeta tindrà la seua maneta per a fer funcionar el timbre. Un banc sobre el fondo i tot lo necessari per a donar aspecte de central telefònica molt modesta.

A l'alçar-se el teló, el TELEFONISTA es passejarà nerviós per l'escena.

TELEFONISTA ¡Maldita sea mi suerte! Pero qué delito, qué crimen habré yo cometido para venir a vegetar a este pueblucho; ¡bonita vida se me espera! Sin distracciones, sin elementos y obligado a alternar con los palurdos que hablan una jerga que el diablo que los entienda, porque lo que es yo, ni jota puedo pillarles...

L'ALGUATZIL pel foro.

ALGUATZIL Muy buenas. ¿Es usted el jefe de la central?
 TELEFONISTA El jefe y único empleado. ¿Qué se le ofrece?
 ALGUATZIL Pos ahora vorà: el sinyor alcalde m'ha dit que vostè necessitava un xiquet p'a repartir, i como un servidor fa collecció...
 TELEFONISTA ¡En castellano..., en castellano!
 ALGUATZIL No sinyor, en valenciano.
 TELEFONISTA Digo que no entiendo el valenciano.
 ALGUATZIL Pos està net! ¡En tan bien que l'antiendo yo!
 TELEFONISTA Bueno, siga, a ver si nos entendemos.
 ALGUATZIL Pos a eso vengo, a ver si nos entendemos; dígame cómo lo necesita para triárselo al seu gust.
 TELEFONISTA Pues lo principal es que sea listo, que sepa leer y escribir correctamente, que vaya siempre muy limpio por dentro y por fuera, que sepa todas las calles y sobre todo que hable bien el castellano.
 ALGUATZIL ¿Y... nada más?
 TELEFONISTA A ser posible que sepa montar en bicicleta.
 ALGUATZIL I en un burret no li seria lo mateix?
 TELEFONISTA ¿Está usted de broma?
 ALGUATZIL El qu'está de broma es ustet. ¡Si yo tuviera un hijo así!, ¿estaría yo d'aguasil en este pueblo?
 TELEFONISTA Bueno. Pues si entre su colección no tiene ninguno de esas condiciones, lo busca usted por el pueblo.
 ALGUATZIL Sí, home, faré pregó; encara que primero hablaré con el señor alcalde, qu'hable con el maestro a ver si tiene alguno qu'haya

concluido la carrera. En fin, voy a ver si entre el alcalde y yo le
 hasemos uno a la medida. (*Mutis foro.*)
 TELEFONISTA ¡Bien empieza el día! Nada, nada, que yo pido el traslado! ¡Yo
 quiero castellano y nada más!

JOANET, pel foro. És un llauradoret socarronet.

JOANET Se pot passar?
 TELEFONISTA (*A part*): ¡Arrea!, segunda estación. Éste se la carga. (*No li
 contesta.*)
 JOANET (*A part*): No contesta, pos avant! Ascuche, és ací a on se parla
 pel fil d'aram? (*El TELEFONISTA següix sense contestar.*) Estarà
 sord el tio este? (*Xillant-li*): Que si és ací a on se parla pel fil
 d'aram?
 TELEFONISTA No entiendo ni jota.
 JOANET (*A part*): Xe, està com una rella; pues no creu que li cante una
 jota! (*Xillant-li molt més*): Que si és ací a on se parla con el filo
 d'aramo?
 TELEFONISTA (*Amoscat*) ¡Oiga, que no soy sordo!
 JOANET Oi! Pos so panfígol: si no està sordo, ¿por qué me lo fa repetir
 tres vegadas?
 TELEFONISTA Bueno, bueno, dígame claro lo que quiere.
 JOANET Mire; tinga i lligca el paperito. (*Se'n trau un de la faixa.*)
 TELEFONISTA ¡Acabáramos! ¿Por qué no empezó usted por ahí?
 JOANET Eu! Que vosté me l'ha demanat?
 TELEFONISTA Bueno, bueno. (*Llegint*): Conferencia con Valencia a las diez
 quince. (*Mirant el rellotge.*) Bien; le faltan a usted veinte minu-
 tos para hablar con Valencia; ya le avisaré.
 JOANET Bueno, m'asperaré. Pero ascuche, ¿ya han avisao a Ximo?
 TELEFONISTA ¿Qué es eso de Chimo?
 JOANET Qui ha de ser, xe?, mi cosino, con el qu'he de hablar.
 TELEFONISTA ¡Ah! ¿Su corresponsal?
 JOANET No sinyor; ell no corre en sal; ell lo que corre és en frutes.
 TELEFONISTA (¡Vaya un tío cerrado!) Bueno, y a mí qué. ¡Que corra con lo
 que quiera!
 JOANET ¿Que se piensa que l'angaño? ¡Pues no soy ningún embustero!
 TELEFONISTA Espere usted, que ya le avisarán.
 JOANET ¡Bueno, hombre, bueno! ¡No hi ha por qué ampujar-se a la
 figuerita!
 (*El TELEFONISTA es posa a escriure darrere la taula.*)
 TELEFONISTA (*A part*): ¡Mal empieza el debut! Ya veremos cómo acaba.
 JOANET (*Que ha anat a sentar-se en lo banc.*) Anem a fumar-se una tagar-
 nina... (*Encén un puret.*) Eh, tio parlaor!
 TELEFONISTA ¿Qué le pasa?
 JOANET ¿Cuánto tiempo dise que me queda?

TELEFONISTA Veinte minutos.
JOANET ¡Vente minutos!
TELEFONISTA ¡“Mi”..., “mi”, no “me”!...
JOANET Com?
TELEFONISTA ¡Mi-nu-tos!
JOANET Mi quiere ustet desir a dónde se puede... (*Parlant-li a l'orelleta.*)
TELEFONISTA Salga usted por esa puerta y a la derecha...
JOANET Veu que prompte s'hem entès ara! (*Iniciant el mutis.*) Ascuche, si Ximo se presenta, crídeme, ¿eh?
TELEFONISTA Sí, hombre, sí, vaya y quede tranquilo.
JOANET Aixina ho espere! (*Mutis dreta.*)
TELEFONISTA ¡Pobre hombre! La verdad es que él no tiene la culpa de lo que me pasa, ¡pero no hay más remedio: es el camino para poder salir de aquí! (*Se sent tocar el telèfon i se posa a parlar en ell després de rodar la manivela.*) Hable... Sí, éste es el puesto... No; no tengo servicio, sólo una conferencia... Bien; avise en seguida que quiero terminar pronto.

JOANET, asomant el cap.

JOANET ¿Ascuche, me cridan ya, amigo?
TELEFONISTA ¡No, hombre de Dios! Esto es que me avisa a mí primero.
JOANET ¡Pos no m'he emportao mal susto!... ¡Huelvo, huelvo! (*Mutis.*)
TELEFONISTA Tendría gracia que ahora perdiera la conferencia; y la pierde porque yo no le dejo hablar el valenciano. Yo quiero que todo el mundo que venga aquí hable el castellano. ¡Que yo lo entienda!

Pel foro PAULETA. Una chiquilla bien de Palma de Mallorca.

PAULETA Bon dia tingui, s'al·lot!
TELEFONISTA ¡Otra te pego! ¿Qué me ha dicho?
PAULETA Ja hi som! Idò!
TELEFONISTA Esta me faltaba; no quiero valenciano y se me presenta una rusa. Bueno, a ver si nos entendemos aunque sea por señas. ¿Qué desea, señorita?
PAULETA I ara!... Què hi vaig a volé, s'al·lot? Que hi vull tirà un parte, sap?
TELEFONISTA ¿Que le dé parte de qué?
PAULETA Veiam si no hi arribarem a un acord! Idò!

JOANET, pel foro

- JOANET Re... pepino, quina xavala! Pos esta no és del poble! (*Al Telefonista*): Amic, açò també entra en la confrerència?
- PAULETA I ara!... A on me ve aquet ase?
- TELEFONISTA (*A Joanet*): Oiga. ¿Quiere ver si pueden entenderse ustedes dos... y así llegaremos a un acuerdo?
- JOANET Ma' que bonico! Yo trabaco por la mía cuenta nada más. Mos ha vist!
- TELEFONISTA Me parece que no nos entenderemos.
- JOANET Ei!... Si m'hase caso a mí, vorà qué pronto nos ponemos d'acuerdo. Eh, carxofeta tendra?
- PAULETA I ara!... A on me ve aquet ase? Idò!
- JOANET Telefonero!... Què m'ha dit esta franxuta!
- TELEFONISTA ¡Yo qué sé, ni lo que habla ella ni lo que habla usted! (*De la ràbia que té, pega punyà a la taula i tira la gorra, que ve a caure als peus de Pauleta, i dirigint-se a esta li diu*): Usted perdone. (*Donant-li-la.*) Prengui sa beca, sinyó.
- PAULETA Damunt que li demana perdó, li diu vaca. Nyas!
- JOANET ¿Pero qué lengua es ésta?
- TELEFONISTA De drapos.
- JOANET Miri, faci'm ses favó; jo hi sóc sa minyona de casa sa Rosa de sa costera que hi fa ses capells, sap?
- PAULETA Ai, la Mare de Déu! Xe, que llàstima de xicota! (*Al Telefonista*): Això és que debe tener el frenillo gordo, sap?
- JOANET I ara!...
- PAULETA Ara diu que li ha eixit el frenillo!
- JOANET ¡A mí me da hoy el cólera!
- TELEFONISTA De modo que diu que sa Rosa fa ses capells. ¿Querrá cucos para la seda?, perquè... capells... capells!... (*Rascant-se el cap p'a pensar lo que són capells, li cau el sombrero i Pauleta li'l dóna.*)
- JOANET Prengui, ses capell... s'al·lot.
- PAULETA Re... pepino! El sombrero és el ses capell?
- JOANET Aixís, s'al·lot.
- PAULETA Ja està! Ja sé lo que vol dir! Sa Rosa que fa ses capells, és la sinyà Rosa la sombrerera?
- JOANET De sa costera.
- PAULETA De la pujaeta de Sant Miquel.
- JOANET Idò, no ho és sa beneit.
- PAULETA Que no és sant beneit?
- JOANET Oiga, joven, ¿usted qué es?
- TELEFONISTA S'al·lota.
- PAULETA Ses... lota. I això com se pren, en palleta o a morro?
- JOANET Idò!
- PAULETA Vamos a ver, ¿de dónde es usted, señorita?
- TELEFONISTA De Palma de Mallorca.
- PAULETA ¡Acabáramos! ¿Es usted mallorquina?
- JOANET Ja dia jo!... Si no lo puede negar. Si té cara d'ensaïmà!

- PAULETA I ara!... A on me ve aquet ase? Idò!
- JOANET Escolte; això d'ase, vol dir burro?
- PAULETA Sembla que sí, idò!
- JOANET I a la companyera de l'ase, com li diuen?
- PAULETA Sa somera.
- JOANET Pos si tu t'asomeras a este ase, ja vorías bramar a gust, ja!
- TELEFONISTA Bueno, esto es imposible; ¡señores, qué lío! ¡Aquí no nos entenderemos nunca!
- JOANET Veges tu, per què no parlaran el valencià en tots los puestos, tan bonico que és! I aixina s'entendriem divinament tot lo món.
- TELEFONISTA Usted, cálese y aprenda a hablar.
- JOANET Si me calle aprenderé a ser mut, no a hablar.
- PAULETA Miri, sinyó; faci'm es favó, dongui'm ses papé i torni.
- TELEFONISTA ¿Qué es *papé*? ¡Ah, una hoja!
- PAULETA Està clà; i ara!
- JOANET Pos no diu que està clar i ara! Ni ara ni mai!
- TELEFONISTA Tómelo.
- PAULETA Que estiguin bonets. Apa, torn-hi!
- TELEFONISTA ¿Y eso qué quiere decir?
- JOANET Si no estoy herrao, sabe, creo que ha querido desir que torna.
- TELEFONISTA ¿Cómo? ¿Qué?
- JOANET (*Xillant-li molt*): ¡Que hueve!
- TELEFONISTA ¡Qué bárbaro! ¡Habló usted muy bien al decir que está her-rao... con h!
- JOANET Yo estaré herrao con h, pero usted está con clavos.
- TELEFONISTA ¡Vaya usted a paseo!
- JOANET En seguidita que acabe la conflerència. (*Pausa.*) Seguramente s'han cregut que jo tinc pressa. I ja estan bé, ja; no en tinc gens.
- TELEFONISTA No soy yo el que ha de llamarle; ya avisarán.
- JOANET Està bé, està bé, home!... Mire, no se disguste que perdrà la gana de menjar.
- TELEFONISTA ¡Lo que yo quisiera era reventar ahora mismo!
- JOANET Oiga, ahora no, que m'esguitaria.
- TELEFONISTA Que usted lo pase bien; ahí tiene el aparato, apáñese como pueda, y le advierto que tiene que contestar en castellano.
- JOANET ¿En castellano? ¡P'a què, hombre! Si ell parla el valensiano me-cor que yo!
- TELEFONISTA No importa. El Gobierno así lo ha dispuesto, pues de lo contrario le cortarán la comunicación.
- JOANET Xe, a mi ninguno me talla res!
- TELEFONISTA Allá veremos; pero ahora que recuerdo, ¿qué nombre es el de usted?
- JOANET A mi em diuen Joanet el dels Pinyols.
- TELEFONISTA ¡Eso no es nombre!

- JOANET ¡Cómo que no!, nombre y nombre de Iglesia. ¡Como que estoy batejao aixina!
- TELEFONISTA Eso será en valenciano; dígamelo en castellano, porque me preguntarán por usted.
- JOANET En castellano..., en castellano... (*pensant-ho*) pues..., pues... pues me llaman Juegalimpio!
- TELEFONISTA ¿Juegalimpio? ¡Pero hombre, eso no es posible!
- JOANET ¡Xe, pues no tengo otro! Joanet o Juegalimpio, como vullgas.
- TELEFONISTA ¡Malo! ¡Me parece que no se van a entender!
- JOANET ¿Que está desgabellao el aparato?
- TELEFONISTA No le entiendo.
- JOANET Oi! Pos si no lo entiende, ¿p'a qué le tienen aquí?
- TELEFONISTA ¡Eso no es cuenta suya!
- JOANET ¡Cómo que no! ¡El aparato tiene que estar apañado, y si no, que no engañen a la quente!
- TELEFONISTA ¿Y quién le ha dicho a usted que el aparato no está bien?
- JOANET Pos ustet, ¿no acaba de desirme que no mos antenderemos?
- TELEFONISTA ¡Quien no nos vamos a entender somos nosotros! ¡Vaya un modo de ladrar!
- JOANET Ieep! ¡Que yo primero mosego que lladro!
- TELEFONISTA ¡Está bien, hombre! (¡Maldita sea, ya estoy hasta más arriba de los pelos del tío este!).
- JOANET (*A part*): Xe, pos ell gasta un geni poc embresquillat! (*S'ou tocar el teléfono.*)
- TELEFONISTA Menos mal que ya llaman. (*A Joanet.*) ¡Hala, vaya y póngase al aparato! Yo me salgo fuera. (*Mutis dreta.*)
- JOANET Está bien, voy a ponerme el aparato. Ei!, i quin serà l'aparato que tindré jo que posar-me? (*Toca el timbre.*) Calla, eixa campaneta toca a soles! (*Para el timbre.*) Ah, vamos, això és el telesforo! (*S'acosta a ell i se posa a pegar colpets a la caixeta.*) Eh, Ximo, ja estic ací. (*Colpet.*) Eh, que no me sents? (*Colpet.*) Ximo, que sóc jo! (*Mirant pel forat de la trompetilla.*) Eu, ahí dins no se veu ningú! (*L'actor farà lo que se li ocurrisca; hasta encenent un misto per a vore qui està dins de la caixeta, hasta que se posa a tocar el timbre.*) Refoll, atra volta la campaneta! Bueno, home, bueno, que ja n'hi ha prou, repansa!, pues ella no para. No debaes digué el tío parlaor que no s'entendriem. (*Asomant-se a la porta.*) Eh, tio parlaor, açò està fet un colaor foradao! Ximo no me contesta!

TELEFONISTA, *per la dreta.*

- TELEFONISTA ¿Cómo que no, si hace un rato que oigo el timbre?
- JOANET Oi, xe! ¿Que al timbre también le disen Ximo?
- TELEFONISTA ¡Chimo o Chima, pero él no para de llamar!

JOANET Refulla! ¡Agora lo pago yo!
 TELEFONISTA ¡Vamos, yo le enseñaré, que el tiempo urge!
 JOANET Que furgue tot lo que vullga! Ma' quin atre este!
 TELEFONISTA ¿Ve usted esta manivela? Tiene que rodarla así y allí ya saben que contesta, y entonces ya puede hablar. Conque ya puede llamar. ¡Parece mentira una cosa tan sencilla! (*Mutis foro.*)
 JOANET Si mos posaren als dos a segar arròs, ja voríem qui fóra el mestre! (*Acostant-se.*). Rodem la manipela. (*Ho fa, el timbre toca, ell torna a rodar, torna a tocar el timbre, torna ell a rodar, en fi, que no s'entén. Esta escena mímica queda a càrrec de l'actor.*) Ja estem atra volta lo mateix! (*Cridant a la porta fet una fiera*): ¡Ascuche, tío parlaor!, ¿és que hem d'estar tot lo matino tocando las campanetas? U lo arregla ustet, u lo arreglo yo a trompadas.

El TELEFONISTA, pel foro.

TELEFONISTA ¿Pero que no ha hecho lo que yo le dije?
 JOANET ¡Cómo que no! ¡Si ya tengo el brazo tronchao de tanto rodar la noria!
 TELEFONISTA ¡Vamos, vamos y acabemos de una, que de ésta me cuesta un día o dos de haber! (*El timbre se posa a tocar. Accionant-lo diu*): Ahora aquí se contesta así. (*Roda.*)
 JOANET ¡Ui, això també lo he hecho yo!
 TELEFONISTA ¿Pero usted ha soltado el auricular?
 JOANET ¡Eh! ¡Alto allá! ¿El qué ha dicho?
 TELEFONISTA ¡El au-ri-cu-lar!
 JOANET ¡Ah! ¡Había entendió otra cosa!...
 TELEFONISTA Es esto, (*el despenja*) que se pone a la oreja y por aquí (*la botzina*) se habla, conque póngase que ya oigo que le llaman; yo no me aparto de aquí.
 JOANET (*Se posa a l'aparato. El Telefonista se senta prop d'ell.*) Ximo, sóc jo! -Que quién sóc jo?, pues jo! -¿Que no me ves la cara? -¿El nombre? -¡Juegalimpio el dels Pinyols! (*Girant-se al Telefonista.*) Jas, ja li ho he soltat en castellà! -Xe, Ximo, que sóc el teu cosí, que jo no me burle, és que m'ho manen aixina!
 TELEFONISTA ¡En castellano, hable en castellano!
 JOANET Ves, ya me cridan al orden. -¿Quieres saber cómo está la tía? -Sí, hombre, sí, está más mal. -¿Que qué tiene? -Pues una parada de caragols.
 TELEFONISTA ¡En castellano!
 JOANET (*Girant-se a ell*): ¡No, no senyor, en allipebre!
 TELEFONISTA ¡Bueno, hombre, hable en castellano!
 JOANET (*A l'aparato*) -És el tío parlaor, que m'anterrumpe.
 TELEFONISTA ¡Esas noticias están prohibidas!

JOANET Xa, pues saps lo que te dic? Que jo parle com me dóna la gana!
 TELEFONISTA ¡Pues yo le corto la conferencia!
 JOANET Aixina és que, perquè uno no sepia el castellano, no tiene drecho a parlar?

L'ALGUATZIL, per la porta del foro. Porta un paper en la mà.

ALGUATZIL Muy buenas; de parte del señor alcalde, este ofisio muy urquente.
 TELEFONISTA ¿Esto qué es?
 ALGUATZIL Pues que no ho veu? Un paper!
 JOANET Redell, que tio! Ni al paper coneix!
 TELEFONISTA ¿Pero, para qué sirve esto?
 JOANET Rellanda, que pregunteta! Pos p'a que se tuerque la... butxaca!
 ALGUATZIL Eh, amic, hi ha que respectar! Això és l'ofici de l'alcalde!
 JOANET L'ofici de l'alcalde... és netejar butxaques?
 TELEFONISTA ¡Venga, acabemos! ¡Traiga usted eso! (*Pega estiró que quasi trenca el paper.*)
 ALGUATZIL Ep! Mire que si me desgarra el parte, doy parte al señor alcalde...
 JOANET Aixina es fa!... La mitat per a cada u!
 TELEFONISTA (*Llegint*): ¡Atiza, un telefonema urgente para el señor gobernador! ¡Voy en seguida! (*Vol acostar-se al teléfono.*)
 JOANET (*Posant-se davant.*) Iep, alto allà! ¡Usted no parla por la caixita si antes no acabo yo con mi cosino!
 TELEFONISTA ¡Hombre, déjese usted! Ya le dije que su conferencia había terminado!
 JOANET ¡Quíá! Eso será cuando yo le diga adiós. Mientras, me dirá mal educado.
 ALGUATZIL Però, què és lo que passa ací?
 TELEFONISTA ¡A propósito; usted que es la ley, vea si puede convencer a éste para que deje el aparato!
 JOANET Que té el turno de l'aigua? Pos espere's, que jo encara no he regat!
 TELEFONISTA ¡Está usted agotando mi paciencia!
 ALGUATZIL Però escolte, vosté parla en este sinyor o en el gobernador?
 TELEFONISTA ¡Con el diablo! ¡Aquí no nos entenderemos!

Apareix PAULETA, pel foro, portant un paper.

JOANET Aguarda't, ara s'entendrem millor! (*Cridant fort a l'aparato*): Xe, Ximo!

TELEFONISTA ¡Para cuándo son las muertes repentinas!... ¡Dios mío!
 PAULETA Faci'm es favó de hi passà sa parte de tropell... Hi sap?
 ALGUATZIL Xe..., eixa índia a la cola!... Au!
 PAULETA I ara, a on me ve aquet ase! Faci'm es favó.
 JOANET Però me deixen parlar o no?
 ALGUATZIL Primer és l'alcalde!
 PAULETA I ara!
 ALGUATZIL Ara i sempre; per això és l'alcalde!
 TELEFONISTA ¡Salgan todos a la calle o pego fuego a la central!
 JOANET Ximo, avisa als bombers!
 ALGUATZIL A que me l'emporte pres!
 PAULETA Faci'm es favó...
 TELEFONISTA ¡Fuera, fuera todo el mundo o empiezo a tiros!
 JOANET ¿A tiros? Ara voràs! (*Joanet comença a estirons en l'aparat, hasta que arrancant-lo de la paret, se'l fica baix lo braç i inicia el mutis en los fils a arrastrons. Tots xillen.*)
 ALGUATZIL Xe!...
 TELEFONISTA ¡Qué ha hecho usted!
 PAULETA I ara!
 JOANET Ara, ara és quan s'aclarirem!
 ALGUATZIL Xe, que vas a presili!
 JOANET Ca... home! A on vaig és a ma casa, a vore si des d'allí puc acabar la conferència!... i en valencià! (*Tots xillen alhora.*)

TELÓ RÀPID